

Tolstoy'un Romanlarında Tanrı ve İyilik-Kötülük Algısı

The Perception of God and Good-Evil in Tolstoy's Novels

TUBA ŞEYMA SAVRANLI**

Geliş ve Kabul Tarihi: 12.07.2022 / 08.08.2022

Öz: L. N. Tolstoy, yaşadığı çağda kaleme aldığı eserlerle doğup büyüdüğü, duygularını inşa ettiği, fikirlerini şekillendirdiği Rusya'nın siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel problemlerini okuyucuya sunan güçlü bir kalemdir. Onun kalemi yalnız Rus edebiyatında değil, dünya edebiyatında da hak ettiği yeri bularak günümüze kadar süregelmiştir. Karakterlerin ve olayların gerçekliği okuyucuyu adeta dönemin Rusya'sına kilitler niteliktedir. Bu çalışmamız Tolstoy'un Tanrı fikriyle birlikte romanlarına yansıyan İyilik-Kötülük algısını edebi üslup ve tasvirler çerçevesinde okuyucuya sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tolstoy, Tanrı, Rusya, Ahlâk.

Abstract: L. N. Tolstoy is a powerful pen that presents the political, economic and socio-cultural problems of Russia, where he was born, raised, built his feelings and shaped his ideas. His pen has reached the present day by finding its deserved place not only in Russian literature but also in world literature. The reality of the characters and events takes the reader on a journey to the Russia of the period. This study aims to present the perception of Good-Evil, which is reflected in Tolstoy's novels with the idea of God, within the framework of literary style and descriptions.

Keywords: Tolstoy, God, Russia, Morality.

** YL Öğrencisi | Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
seymasavranli@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-7260-5004

1. Tolstoy'un Yaşadığı Sosyo-Kültürel ve Siyasi Ortam

1.1. Sosyo-Kültürel ve Siyasi Ortam

Şüphesiz ülkelerin tarihleri kendi coğrafyalarında kökleşmiştir; Rusya da böyledir. Geniş ovaları, soğuk, karlarla kaplı dağlık arazileri, yemyeşil ve nihayetsiz ormanları, eşsiz buzul denizleri ne kadar cazip ve büyüleyiciyse, Rus topraklarında filizlenen önemli eserleriyle dünya edebiyatında kendine haklı bir yer edinen Rus edebiyatı da o kadar cazip ve büyüleyicidir. Kalemin kelâmı ve duyguları büyük bir ustalıkla tasvir ettiği bu coğrafya; yaşamın ve onun tüm zorluklarıyla baş etmenin hiç de kolay olmadığı bir coğrafyadır. Hayat şartları çetindir; yoksulluk ve hastalık her yerdedir, ezenler ve ezilenler arasındaki kadim çekişme sürmektedir. Slav kabileleri ve hanedanlıklar arasındaki çetin mücadelelerin yanı sıra, Moğol istilaları, Napolyon savaşları ve devrimlerle bitap düşen bu koca coğrafyanın toplumsal, siyasi ve ekonomik çalkantılar yüzünden içine düştüğü istikrarsızlık onun edebiyatının bu denli cazip olmasının belki de en temel sebebidir. Rus topraklarındaki bu tarihsel tortular, yaşanan krizler cazibesine kapıldığımız Rus edebiyatının adeta doğum sancılarıdır. Yoksulluklar, hastalıklar, çekişmeler, savaşlar, devrimler, despotik rejimler olmasaydı belki de bu edebiyat bu ölçüde cazip olmazdı.

On dokuzuncu yüzyıl Rusya'sı, modern olan ile geleneksel olan arasındaki ezeli zıtlığı tüm yalınlığı ile resmeden bir tablo görüntüsü sunar. Bu tabloda kendisini korumak için çaba sarf eden gelenek ve onu tanınmaz bir biçimde değiştirmek için azmeden modern arasındaki kıyasıya mücadele oldukça aşikârdır. Olayların çekim gücünden kendisini bir türlü azat edemeyen Rus toplumunun derin sarsıntıları ve bunların sebep olduğu iç çekişleri bu tablonun canlı renk tonlarıdır. Rus romanları tabir caizse bütün bu keşmekeşin satırlarda vücut bulmuş halini temsil eder demek bir abartı sayılmaz. Bu romanlar Rus yazarların tahayyül gücünden doğmuş, gerçek dışı kurgular değildir, bilakis bu romanlar yazarların hayat hikâyelerinden gerçek kesitlerdir. Hayatın içindedir; fazla abartı gelebilecek tasvirler bizzat gerçektir. Bu romanlar, aynı zamanda, kendi gelenek ve kültürleri ile asırlarca harmanlanan Rus toplumunun tarih yolculuğunun özgün anlatılarıdır.

Rusya I. Petro dönemi siyasetiyle birlikte yönünü Batı'ya dönmüş ve

ondan önemli ölçüde etkilenmiştir. Köklü Patriklik kurumu ilga edilmiş, kilise teşkilatı devlet denetimine tabi kılınmış, ordu modernleştirilmiş, Avrupa tarzı kılık kıyafet ve görgü kuralları uygulamayakonmuştur.¹ Petro ile başlayan bu değişim rüzgârı ilerleyen süreçte dönem dönem kesintiye uğramışsa da 1860'lı yıllara gelindiğinde zahirde hukuken özgür görüntüsü verse de ekonomik bakımdan feodal bir yapı arz eden bu toplumsal manzara, neticede bir köylü sınıfını ve de sırtını otokrasiye yaslamış bir burjuva sınıfını doğurmuştur. 1890'lı yıllardan itibaren bir yandan serflikten kurtulurken, bir yandan da kendi toprağında işsiz kalan sınıfların dönüşümüyle birlikte bir proletarya sınıfı doğmuştur. Nihayetinde 1900'lü yıllarla başlayan süreç, toplumun ezici çoğunluğunu oluşturan köylü sınıfının burjuvaziye karşı büyük bir mücadelesine sahne olmuştur.² Aynı süreçte Rus milliyetçiliği de canlanmıştır; bunun izlerini Napolyon'un 1812-16 arasındaki işgaline kadar sürmek mümkündür. İlaveten, Napolyon'a hayran bir Rus kimliğinin doğuşu da bu olayla bağlantılıdır, ancak bu işgalin enkazından doğan ise koyu bir Rus milliyetçiliğidir. Nitekim Tolstoy, *Savaş ve Barış* isimli meşhur romanında Piyer Bezukhov karakterini Napolyon hayranı bir Rus olarak tasvir eder; yabancı hayranı bu karakterin karşısına ise koyu Rus milliyetçisi Kont Rastopçin'i koyar. Romanın bu iki zıt karakteri arasındaki ilginç diyalog dönemin Rus aydınının kimliğine dair ipuçları da taşır:

"Hem biz Fransızlarla nasıl savaşırız prens? Hiç bize öğretmenlik etmiş olanlara, birer put halinde getirdiklerimize karşı silaha sarılabılır miyiz? Gençlerimize bakın, kadınlarımıza bakın... Bizim Tanrılarımız Fransızlardır, bizim cennetimiz Paris' tir."³

Rus liderlerin liberalizmi tehdit olarak algılaması, buna yönelik tedbirler sadedinde birtakım kanunlar çıkarması, savunucularını baskılaması nihayetinde sanat, edebiyat ve yazım alanlarını da kuşatmış ve etkilemiştir. Tüm bu yaptırımların Rus toplumunda derin travmalara yol

¹ Ian Barnes, *Rusya Huzursuz İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022), 62.

² İlyas Topsakal, *Rusya Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2022), 101.

³ L.N. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, çev. Tansu Akgün (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 41.

açması kaçınılmazdı; doğal olarak, zaten var olan siyasi, ekonomik ve dini krizler daha da kronik bir hâl almıştır. Tüm bu olup bitenler karşısında, köklerinden sökülme istenen Rus toplumu üzerindeki ölü toprağını silkeleyecek ve kendi kaderini kendi eline alma azmini çok geçmeden ortaya koyacaktır. Rus Devrimi pek uzak değildir. Çarlık Rusya'sının baskı ve zulümlerini romanlarına yansıtan Rus yazarlar, bu baskıların bir halk devrimiyle birlikte yerle bir edileceğinden emindirler.

On dokuzuncu asrın Rus toplumunun hâkim manzarasında soylular, din adamları, işçiler ve köleler vardır. Soylular en tepededir. Geleceğin Rusya'sı ve Rus toplumunun kaderi hakkında söz söyleme yetkisi yalnızca onlarındır. Eğitimli, zengin ve kültürlüdürler; Batı aristokrasinin yaşam ve tüketim tarzlarına epeyce aşinadırlar ve bu konuda sıkı bir taklitçidirler. Bu toplumsal tabakanın bir diğer sınıfını din adamları oluştururlar. Bu sınıf, inancı bir baskı ve korku aracı olarak kullanmaktan imtina etmez. Mazlum ve ezilmiş sınıfların son sığınak kapısı olmaları gerekirken, onlar da zenginlerin değirmenine adeta su taşırlar. Dolayısıyla Rus romanlarında en fazla eleştiriyi alanlar arasındadırlar. Bir diğer sınıf ise, işçilerdir. Karın tokluğuna çalışırlar; okuma-yazma düzeyleri yok denecek kadar düşüktür. Vakitlerinin ve enerjilerinin önemli bir kısmını soyluların keyfini aramakla, onların hizmetinde çalışmakla harcarlar. Bir diğer sınıf ise toplumun en alt katmanını oluşturan Serfler yani Köylüler sınıfıdır. Çetin kırsalın bağrında, yakıcı güneşin altında tenleri kavrulmuş, elleri ve tabanları nasırlanmış bu köylüler Rus romanlarının vaz geçilmez karakterleridir. Tolstoy onlara dair çok şeyler söyler romanlarında. Onları çok sever, hatta ailesinin koyu muhalefetine rağmen arazilerini onlara bağışlamak ister, ama başaramaz. En azından onlar gibi düşünmek ve giyinmek ister. Onlarla geceli gündüzlü birlikte olmayı arzular.

On dokuzuncu yüzyıl Rusyası, sosyo-kültürel yapısı ve edebiyatı yönüyle de oldukça büyük olayların yaşandığı, usta yazarların önemli eserlerini kaleme aldıkları mümbit bir dönemdir. Bu dönemin yazarları arasında; "Anna Karanina, Savaş ve Barış" gibi büyük eserleri Rus edebiyatına katan, dönemin aristokrasinin şekillendirdiği evlilik yaşamını ve serflikin kaldırılmasıyla Rus köylüsünün durumunu, mevcut düzenin

ahlaksız ve adaletsiz olup, bu nedenle de sürdürülemez olduğunu, daha iyi bir düzen bulunmasının gerekliliğini ustaca kaleme alan Tolstoy'u, "Suç ve Ceza, Karamazov Kardeşler" gibi eserleri ile dönemin toplumsal sorunlarını psikolojik ve bireysel analizlerle kaleme alan Dostoyevski'yi, "Bronz Süvari" şiiri ile Petersburg'un önemli simgesi olan Petro'nun bronz heykeliyle kelimeler ve fikirler üzerinden hesaplaşan Puşkin'i, "Ölü Canlar" poemiyle son derece güç koşullarda yaşayan Rus köylüsünün harabe evlerini tasvir etmekle kalmayıp; feodal yapının neden olduğu ekonomik ve toplumsal uçurumu ele alan Gogol'u ve dahi nihilizm, pozitivizm, materyalizmden etkilenen Çernişevski ve Turgenyev'i sayabiliriz. Bu yazarlar kaleme aldıkları eserlerle adeta toplum mühendisliği yaparak dönemin yapısını, çıkmazlarını, toplumun durumunu tüm ayrıntılarıyla okuyucuya sunmakla kalmamış, aynı zamanda kalemleriyle de yaşadıkları topluma yön vermişlerdir.

1.2. Hayatı ve Eserleri

Tolstoy'un romanları zaman zaman onun biyografisinden, bir başka deyişle, hayat hikâyesinden kesitler sunar. Yaşadığı dönemin sosyal ilişkilerini, siyasi kavgalarını, savaşlarını, açlık ve kıtlığı bir roman dilinin en yalın ve keskin tasvirleriyle sunar. Romanlarının kimi kahramanları çevresindeki gerçek karakterleri yansıtırken, aslında kendisi de romanın içindedir. Örneğin, Savaş ve Barış'taki iyilik timsali ve iyi bir Rus milliyetçisi Andrey Nikola, bir bakıma Tolstoy'un kendisidir. Aynı şekilde, Sergei Baba'nın baş karakteri Yevgeni İrtenyev de aslında kendisidir. Münzevi keşiş Yevgeni İrtenyev, Tanrı'yı sürekli anarken aynı zamanda kendisini de sorgulayan, hac yapma hasretiyle yanıp tutuşan bir kişiliktir. Tolstoy, onun ağzından kendi hislerini konuşturur; bir diğer deyişle, onu kendi duygu ve düşüncelerine tercüman kılar. Olmak istediği, özlemine duyduğu yaşam tarzını onun ağzından tasvir eder. İrtenyev'in inzivaya çekilişleri, kendisinin de hayatın gürültüsünden kaçışıdır adeta. Her kaçış bir Tanrı arayışıdır. Tanrı sessizliğin, sakinliğin olduğu yerdedir.

İnsana, aileye, Tanrı'ya olan duygularını, onlara söylemek istediklerini çoğunlukla romanlarında dile getirir. "Aile arasındayken kederlenirim" der Tolstoy, "çünkü aile bireylerinin duygularını paylaşamam. Onları sevindiren her şeyi, okul sınavlarını, hayatta başarıyı, alışverişi,

bunların hepsini onlar için talihsizlik ve musibet sayıyorum ama söyleyemiyorum. Söyleyebilirim, elbette söylüyorum da ama sözlerim kimse tarafından anlaşılmıyor.”⁴ Kendi ifadeleriyle böyle devinir fırtınalara kafa tutan, karanlıklara parmak sallayan Tolstoy’un çocuk kalbi. 9 Eylül 1928’de Moskova’nın güneyinde asil, zengin ve soylu bir ailenin dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelir. Rus düşünce ve edebiyat tarihinde kalemini kelâmıyla ustaca tezyin edebilmiş, derinlikli, mükemmeliyetçi ve soyut ahlaki ilkelere bağlı, fikir mühendisi, anlatım ustası bir kişidir. Anne ve babasını küçük yaşta kaybetmiş olmasına rağmen hayatını Zweig’in deyimiyile, “Yeryüzünün muktedirleri arasında eskilerden kalmış rahat evinde zenginlik içerisinde geçirmiştir.”⁵ Onu en ziyade, romanlarındaki yeniden yaşama bütünleştirdiği kahramanlarından, fikirlerini ise herkesi hayran bırakacak bir ustalık, olağan üstü bir tasvir ve dahiyane bir düş gücü ile dile getirdiği romanlarından hareketle tanıyabiliriz. Onun için kelimeler, hayatın tam da içinden sahnelenmiş bir oyunun figüranları gibidir. İfadeleri sade ve yalındır, yapmacıklıktan uzaktır, bir o kadar hakiki ve bir o kadar da coşkuludur. Diğer Rus düşünürlerin yaptığı gibi, ahlaki merkeze alan erdemli, Tanrı’yı da hatırından çıkarmayan inançlı bir toplum hayali kurar.

Kazan Lisesi’nde geçirdiği yıllar onun “Delikanlılık Çölü” adını verdiği yıllardır. Lise dönemini belirleyen ise, inanç krizleri, ruhsal bunalımları, derin sorgulamaları ve amansız gelgitleri olur. İlk dini, felsefi ve ekonomik sorgulamaları da bu yıllara tekabül eder. Kiliseden ve Tanrı’dan uzak bir çocukluk geçirmez ama ergenlik dönemi onu yoğun sorgulamalarla epey sarsar. 1847’de geçirdiği bir rahatsızlık onu hastane günlükleri tutmaya sevk eder, bu alışkanlığını ilerleyen yıllarda da sürdürür. Döneminin bütün gelişmeleri mükemmeliyetçi karakteri sebebiyle onun kaleminde farklı bir renge bürünür. Yazdığı şeyler sakıncalı sınıftandır; onu bir başka adam yapmaya yeter de artar. İçinde sığınak bulduğu, nefes aldığı toplum onu adeta bunaltır. Onu bunaltan, toplumun bilgi ve inanç düzeyinin düşüklüğüdür; onu ürküten, toplumun seviyesizliğidir. Ne toplumun vaziyetinden ne de üniversitenin

⁴ Stefan Zweig, *Kendi Hayatını Yazan Üç Yazar*, çev. Zehra Kurttekin (İstanbul:Can Sanat Yayınları, 2017),348.

⁵ Zweig, *Kendi Hayatını Yazan Üç Yazar*, 313.

gidişatından hoşnuttur. “En iyisi bir müddet buralardan uzaklaşmak” diye fısıldar kendi kendine. Yazıları ve fikirleri keskindir, zehirli bir ok gibidir. Kilise’yi de rahatsız eder fikirleri, nitekim beklenen olur; aforoz edilir. Köyüne, Yasnaya Polyana’ya döner. Üniversite ikinci sınıftan terk biri olarak kendi köy halkı ile bütünleşmeyi dener. Başarır da öyle ki, hayatı onların hayatıyla beraber akar, kalbi onların kalpleriyle birlikte atar. Onlar gibi giyinir, onlar gibi yer içer, onları eğitir, korur, destekler. Aradığını bulamaz yine de. Hayatta aradığı şey, müzmin yaşamdır, sade, gösterişsiz bir hayatın özlemi içindedir. Seçici karakterine rağmen sıradanlığı arar. Hanımı bu tavrından rahatsızdır, sık sık sızlanır ama o kulak tıkar.

Borçları ve zaman zaman duçar olduğu bunalımları onu farklı arayışlara iter, fakat nedense bir türlü bulamaz. Daha doğrusu kendisi de bilmez ne aradığını. Kardeşi Nikolay’ın tavsiyesi aklına yatar, Kafkasya’nın yollarını tutar. Orduya katılmayı arzular, sınavlarına girer ve topçu subayı olarak birliğine katılır. Vatanseverdir, milli duyguları coşkuludur. Bu coşku ile meşhur eserleri “Kazaklar” ve “Hacı Murat”ı kaleme alır. Hacı Murat’ın yiğitlik ve cesaretinden çok etkilenmiştir, ona hayranlık duyar. Hacı Murat ve Şeyh Şamil bir zamanlar yakın arkadaşken, birbirlerinin kuyusunu kazacak kadar birbirlerine düşman kesilirler. Romanın kurgusu bu ikilinin hikâyesidir. Tolstoy, Hacı Murat’ı öne çıkarır, Şeyh Şamil’i yerer, eleştirir. Şeyh Şamil, onun çok sevdiği bir dostunun karısını ve çocuklarını tutsak etmiş ve öldürmüştür. Ona kin ve nefret doludur.

Tolstoy 1854’te Sivastopol’da Türklere karşı savaşı. Savaşı ama savaşı sevmez. “Savaş ve Barış” adlı eseri savaşın lanetleriyle doludur. Dinin de asla tasvip etmediği, reddettiği şeydir savaş. Dine olan inancı tamdır, din savaşı lanetlemiştir, dolayısıyla o da lanetler. Vurgusunu kardeşlik, aşk, sevgi üzerine yapar. Savaş ve askerlik, insan öldürmek, kan dökmek ona göre değildir. Nitekim Türklerle savaşın ardından 1855’te ordudaki görevinden istifa eder. Top ve mermi sesleriyle yorulan ruhunu dinlendirmeye ihtiyacı vardır. Avrupa’ya açılır. Dinlenmek için gittiği Avrupa’da şahit olduğu idamlar, şımarık zenginler, ezilen fakirler, yoksul hayatlar, köleler onu daha da yorar. Uygur Avrupa görme hayali yıkılmıştır. Uygurluk fikri üzerinde yeniden düşünmesi gerektiği-

ne karar verir. Her ne kadar hayallerini yıksa da Avrupa'dan ayağını kesmez, ara sıra gider.

Yasnaya Polyana'ya tekrar döner ve burada fakir çocuklar için bir okul açar, eğitim üzerine yoğunlaşır ve yazar. 1861'de bir Avrupa seyahati esnasında ciğerparesi kardeşi Nikolay, kucağında iken son nefesini verir. Yoksul ama gururlu, sevecen ama kumarbaz, alkolik kardeşinin ölümü onu derinden sarsar, bu olay, hayatında her şeyi yeni baştan düşünmesine ve gözden geçirmesine sebep olur. Tanrı'ya olan inancı da yerinden oynar. Yaşadığı yere tekrar döner ve burada toprakla uğraşır, edebiyatı ve yazmayı da özlemiştir. Sağlam bünyesi, keskin zekâsı tam kapasite devrededir. "60 yaşında tek koluyla ayıyı devirebilecek güçtedir" diyen Stefan Zweig onu belki de en iyi anlatan kişidir.

Sofya Andreyevna'ya âşıktır bu sıralarda, onu tanıdıktan üç yıl sonra onunla evlenir, mutlu bir yuvası ve çocukları olur. Karısı da ona âşıktır. Mektuplarından birinde yaşadığı mutluluğun derecesini anlatır: "Tümüyle mutluyum."⁶ Evliliğinin ilk yılları hayatının en düzenli ve saadetli dönemidir. Eşi Sofya ona düzenli ve mutlu bir aile hayatı bahşetmiştir. Bununla da yetinmez Sofya, onun yazılarını okur, tashihlerini yapar, müsveddelerini temize çeker. Tolstoy çok mesuttur; bir masal âleminde yaşadığı hissine kapılır zaman zaman. Bir gece ansızın her şey tersine döner, sebep sadece kendisidir. Pırıl pırıl güneşli bir günün ardından gelen kasırga misali her şey bir anda ters yüz olur. Hayat anlamsızlaşır, etrafındakiler ve hepsinden önemlisi karısı yabancılaşır. Sanki çocuklarının da umurunda değildir. Serseri mayın gibidir, bir gider bir gelir zihni, düşünceleri, davranışları tümüyle değişir. Tolstoy o bildik Tolstoy değildir. Gündüzleri sersem, geceleri uykusuz perişan bir halde kendini bir sorunun sürüklediği korkunç cevapla yüz yüze bulur: "Geçici varlığımızın ardındaki ebedi hiçlik!"⁷ Ruhu lime limedir, yüreği paramparçadır; hiçlik ve onun yarattığı korku bütün benliğini bir battaniye gibi sarmıştır. Bedeni ağır darbelerin altında çatırdamaktadır. Çağının ve ülkesinin gördüğü en zeki, en bilge insan ömrünün sonuna kadar ruhunu kemirip tüketen bu huzursuzluğa tahammül edecek ve ömrünün

⁶ L.N.Tolstoy, *Gençlik*, çev. Ayşe HacıHasanoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015), 134.

⁷ Zweig, *Kendi Hayatını Yazan Üç Yazar*, 345.

sonuna kadar tatminkâr cevap ya da cevapla arayacaktır. Hiçlik karşısında giderek koyulaşan mistik korkular yerini yaratıcı bir coşkuya bırakır. Varlığın doğumu filizlenir fikrinin ve ruhunun en köhne derinliklerinde. Sorularının cevabını ölüm döşeginde bulur. Tasvir ustası Stefan Zweig bunu en yalın ve en sade haliyle verir: “Ölümün olduğunu sandığı yerde yeniden doğumun mucizesi hüküm sürer; sadece sanatçı olarak değil, insanların en insanı olarak insanlığı onurlandıran Tolstoy ortaya çıkar.”⁸

Tolstoy'un, inanç ve topluma dair sorgulamaları yeniden depresir. Bu ruhsal huzursuzluk giderek uzamış, eşi ve çocuklarıyla arası da açılmıştır. Ailesi, Tolstoy'un haline anlam vermekte zorlanır. Bunalımlar, sorgulamalar ömrünün sonuna kadar bırakmaz yakasını. Ailesinin yanındayken bile yalnızlığın dozu artar; varlıklı hayat onu usandırmıştır. Sohbetlerinden zevk almaz, etrafındaki insanların yapmacık sevgi ve saygı gösterilerinden tiksindir. Nihayet, 1910 yılının 28 Ekim gecesinde yanına küçük kızını, doktorunu ve de birkaç kıyafetiyle, defterini, kalemelerini alarak evinden firar eder. Bu bir habersiz kaçıştır. Trenle güneşe, kimilerine göre İstanbul'a doğru yola çıkar önce, ama yolda hastalığı nüksedip şiddetlenince Astopova istasyonunda iner ve burada garşefinin evine misafir olur.

Ölüm döşeginde iken, “Tanrı'ya sadece” der Tolstoy, “tek başına yaklaşabilir insan!”⁹ Ona göre, son nefesinde de olsa, işte o gün, bu gündür. Yalnız, yapayalnız, bir Kasım günü 82 yaşında (20.11.1910), tam da arzuladığı, hayalini kurduğu gibi, rutubet kokan çıplak bir odada, demir bir ranzanın üzerinde, bir gaz lambasının soluk ışığında son nefesini verir. Hayat boyu istediği yegâne şey, temiz ve pürüzsüz bir ölümle Tanrı'sına kavuşmayı arzulamıştır; muradına erer. Sorularla, cevaplarıyla hayat boyu dans onu yormuştur. Yorgun vücudu ruhun sancılarına daha fazla dayanamaz. Vefat haberi ailesi ve sevenleri için bir yıkım olur. Cenazesine binlerce insan katılır. Vasiyetine uyulur, kilise töreni yapılmaksızın doğduğu ve ömrünün büyük bir kısmını geçirdiği Yasnaya Polyana'ya defnedilir.

Tolstoy çok yazar, üretken bir kalemdir; bilge bir kişiliktir. O kadar

⁸ Zweig, *Kendi Hayatını Yazan Üç Yazar*, 335.

⁹ L.N. Tolstoy, *Din Nedir?*, çev. Murat Çiftkaya, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1995), 94.

mahirdir ki yazmada, hikâye, roman, öykü ve oyun türleri üretmek onun için adeta bir çocuk oyuncağıdır. Toplum analizleri, toplumsal olaylara bakışları ustacadır. Eserleriyle hayatın içindedir. Olayların kıyısında dolaşmayı sevmez, bildiğini dobraca söyler. Sözcükler onun kalemünde hayata sihirli dokunuşlara döner. Kâh yüreklerin bam teline dokunur, kâh düşüncelerin gizemini çözer. Fanteziler kurgulamaz eserlerinde, toplumsal gerçeklikleri ve olayları en yalın haliyle resmeder romanlarında ve hikâyelerinde. “Gerçekçilik” akımının önde gelen yazarlarından olur ve sorgulayarak yaşamayı adet edindiği hayatına çok sayıda eser sığdırır. Tolstoy henüz yirmili yaşlarda iken “Çocukluk”, “İlk Gençlik”, “Gençlik” adlı eserlerini kendi hayatından ilhamla yazar. Bu eserler onun annesini, mürebbiyelerini, babasını ve kardeşlerini de anlatan eserlerdir. Karakterine işleyen detaycılık, titizlik ve zengin düşünme bu eserlerde gerçek numunelerini bulur. “Kazaklar” isimli eseriyse o, dönemin Rus aristokrasisini, şehir yapısını anlatır. Kazak kültürüyle tanışması, burada âşık olduğu Kazak kıızıyla yaşadığı duygusal anlar bu romanında vücut bulur. “Savaş ve Barış”ı, inanması zor ama tam yedi kez yazar. Tam iki bin sayfalık bu muazzam eserinde Rusya’nın Fransa tarafından kuşatıldığı dönemdeki olayları anlatır. Çarlık Rusya’sının toplumda açtığı derin yaraları, bıraktığı izleri ve doğurduğu sonuçları en ince ayrıntılarıyla ve büyük bir ustalıkla aktarır okuyucusuna. Bu ölümsüz eser, yalnızca Rus edebiyatının değil, aynı zamanda dünya edebiyatının müstesna eserleri arasındaki yerini hak ederek alır. Onun “İvan İlyiç’in Ölümü” isimli eseri de amansız bir hastalığa yakalanan yargıcın ölüm karşısındaki tutumunu ve çaresizliğini resmeder. Ölüme dair düşünceleri bu eserde vücut bulur.

Bir başka dünyaca ünlü klasik eseri “Anna Karenina” ile Tolstoy, aristokrat sınıfın insanları arasında geçen aşk hikayesini, dürüst evlilikten doğan mutluluk ile yasak aşkın hayal kırıklığını okuyucuya yansıtır. Onun bu eserinde huzur ve coşku, tutku ve kıskançlık temalarıyla derin bir ifade gücü ve ince bir ironi vardır. Bir tren yolculuğu sırasında, yolcular arasındaki konuşmalarla başlayan eser, Rusya da toplumsal ahlâk anlayışının değişmesi ile yaşanan sancıları ve dönemin kadın erkek ilişkilerini derinlikli bir biçimde ele aldığı romanı “Krutzer Sonat” da onun romanları arasında yerini alır.

Nihayet, geçirdiği ruh ve inanç krizlerinin en şiddetli olduğu dönemde yazdığı “Diriliş” romanında Tolstoy, modern kilisenin iki yüzlülüğünü, dönemin yasalarının hakkaniyetli ve adil olmadığını, insanın kötülüğü düzeltip düzeltmeyeceği gibi konuları irdeler. “Sergei Baba” ve “İnsan Nasıl Ölüyor?” isimli romanları da yazarın diğer eserleri arasında yer almaktadır.

2. Tanrı ve İyilik- Kötülük Algısı

2.1. Tanrı İnancı ve İnkârı

Tolstoy, her şeyden önce inançlı biridir, bir fikir ve iman konusu olarak Tanrı onun eserlerinde kilit bir rol oynar. Tanrı'ya olan inancını ve sadakatini bir kısmı kendisinin biyografisi olarak görülebilecek eserlerinde ön plana çıkarır. Tanrı'ya sarsılmaz bir inançla bağlıdır demek onun Tanrı ile olan ilişkisini açıklayan bir cümle olacaktır. “Savaş ve Barış”ın Andrey'i, “Diriliş”ın Nehlüdov -ki esasen bu kendisidir- inançlı karakterlerdir. Tanrı'yı iyilik, vicdan ve ahlâkın sembolü olarak gören Tolstoy, bu güzel özellikleri isimlerini verdiğimiz roman karakterlerinde bütün yalınlığı ve sadeliği ile yansıtır. Andrey ve Nehlüdov, sabırlı, iyiliksever, kötülük düşünmeyen, merhametli, dürüst, empati yetenekleri güçlü kişiliklerdir. “Diriliş”te Tolstoy, bir nevi kendisini canlandırdığı Nehlüdov'a şunu söyletir: “Tanrı, insanı kendi vicdanıyla muhakemeye çekmeden karşısına almaz.”¹⁰ Nehlüdov, bu cümleyi gayri meşru ilişki yaşadığı hizmetçisi Katyuşa'ya yaptıklarının ardından söyler. Bu bir nedamet ifadesidir. Esasen Tolstoy, kendi vicdanını konuşmaktadır, çünkü bir roman karakteri olsa da gerçek hayatta Tolstoy'un halasının hizmetçisidir. Katyuşa ile yaşadığı bir seferlik gayrimeşru ilişki onu çok rahatsız eder. Nehlüdov'un ifadesi, Tolstoy'un günah ikrarıdır.

Onun romanlarında Tanrı, iyilik yapanların yanındadır. En zor anlarında yanı başındadır. Tolstoy bunu okuyucuya büyük bir maharetle hissettirir. Kendi hayatında da bunu defalarca tecrübe etmiş ve bir gerçeklik olarak roman kahramanlarının hayatlarına da tatbik etmiştir. Onun nezdinde kötü kötü, iyi de iyidir. Bunlar arasındaki sınır çok keskindir. Kötünün kötülüğü sadece kendini etkilemez, aynı zamanda

¹⁰ L. N. Tolstoy, *Diriliş*, çev. Ayşe HacıHasanoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009), 217.

toplumu da etkiler. Kötülerin bol olduğu bir toplum, kötü ve fena olan şeylerden başını alamaz. Aynı şekilde, bu kural iyiler için de geçerlidir. İyilerin bol olduğu bir toplum vicdanın daima konuştuğu ve ahlâkın her haliyle işlevsel olduğu bir toplumdur. “Savaş ve Barış”ta Kont Andrey, “Tanrı hiçbir çabayı karşılıksız bırakmaz”¹¹ derken aslında kötünün cezası, iyinin ise mükâfatı mutlaka alacağını ima eder. Bunu bir başka örnekle “İvan İlyiç’in Ölümü” adlı eserinden de teyit etmemiz mümkündür. İvan İlyiç bir yargıçtır; güçlü ve iktidar sahibi bir insandır. Sahip olduğu gücün onu yarı yolda bırakmayacağına adeta iman etmiştir. Ölüm döşeginde iken etrafında sürekli dönen ailesine rağmen dudaklarından dökülen “Sadece Tanrı insanı hiçbir zaman yalnız bırakmaz”¹² cümlesinin Tanrı’ya olan sonsuz güvenini anlatması bakımından önemlidir. Bu cümle, aslında sahip olduğu güç, nimet ve iktidarın gerçek sahibinin Tanrı olduğuna atfen sarf edilmiş bir cümledir. Tolstoy bunu sıklıkla yapar.

Tolstoy’un romanlarının ana fikri din ve tanrı fikrine, sevgi ve ahlâk temeline dayanır. Onun tasavvurunda din sadece birtakım ayinlerden, ibadetlerden, ritüellerden ve konfirmasyonlardan ibaret değildir. Ona göre, din, hayatla iç içedir; canlıdır. Bu canlılığını insan davranışlarında tüm çıplaklığı ile yansıtır. Dolayısıyla ona göre din, ahlaki ve vicdani itimada dayanan davranışlar bütünüdür. Dinsiz bir insanı tahayyül etmenin imkânsız olduğunu düşünür. “Nasıl ki” der, “yüreği olmayan bir insan düşünemezsek, aynı şekilde dini olmayan bir insanı düşünemeyiz.”¹³

İnsanı toplumsal beraberliğe götüren, yardımlaşma ve dayanışmaya davet eden, ahlâka ve sevgiye daima teşvik eden bir din onun için en ideal dindir. Döneminin Kilisesi’nin din anlayışını tasvip etmez. Ruhbanlar’ın Hristiyanlığın doğallığını bozduğuna inanır. Tanrı ile kul arasına girerek insanların din algısında tahribata yol açtıklarını düşünür. Ona göre, anne bile bir süre sonra çocuğu ile Tanrı’sı arasından çekilir. Hâlbuki, din adamları ısrarla Tanrı ile insan arasında bir set olma vazifesi görmeye devam ederler ki bu ona göre kabul edilebilir bir şey de-

¹¹ Tolstoy, *Savaş ve Barış*, 410.

¹² L. N. Tolstoy, *İvan İlyiç’in Ölümü*, çev. Mazlum Beyhan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014), 75.

¹³ Tolstoy, *Din Nedir?*, 89.

ğildir. İnsan Tanrı'sına ancak tek başına yaklaşabilir; araya bir ruhbanın girmesine gerek yoktur. Hatta bu, dini ifsat eden bir şeydir, dinin bozulmasının temel nedenlerindedir. "Günlükler" ine karaladığı "Zaten Tanrı, içimize bıraktığı vicdan duygusuyla her an bizimle beraberdir" cümlesi bunu açıklar mahiyettedir.¹⁴

Tolstoy, Hıristiyanlığa rengini veren "asli günah" olgusunu reddeder. Ona göre bu kabul edilemez bir dogmadır. Tanrı'nın böyle bir günahı insana daha doğmadan yüklediğini düşünmek ona yapılabilecek en büyük haksızlıktır. Bu ahlâkın ve vicdanın reddedeceği bir şeydir. Tolstoy, teslisi de bir dinden uzak bir hurafe ve saçmalık olarak kabul eder ve açıkça reddeder. "Dünyanın altı bin yıl önce yaratıldığına inanıyorum veya Allah'ın Baba olduğuna inanıyorum diyebilirsiniz, fakat bu sözlerin hiçbir anlamı yoktur. Bu ikrar edilen şey, tahrif edilmiş Hıristiyanlıktır. Zamanımızın acayıplığı de bundandır."¹⁵ Hıristiyanlığın temel akidelerini hedef alan ve bir Hıristiyan tavrı ile uyuşmayan bu fikirleri sebebiyle Kilise tarafından aforoz edilir. O bunu umursamaz. Onun için, Kilise'nin ne dediği veya ne istediği değil, Tanrı'nın ne dediği veya istediği önemlidir. Tolstoy mucizeyi de açıkça reddeder. Kilise'nin mucizeleri uydurduğunu, onlarla insanları kandırdığını ve duygularını çaldığını düşünür. "Kilise uydurduğu mucize ve efsunlarla ruhlarımızı dondurmak ister. Oysa Tanrı ruhlarımızı ve bedenlerimizi dokunulmaz kılmıştır."

"Sana nasıl davranılmasını istiyorsan öyle davran,"¹⁶ düsturunu kendi hayatının felsefesi kabul eden Tolstoy, inanç ile empati arasında dolaysız bir ilişki kurar. Deyim yerindeyse, hayatı aynı zamanda kesintisiz bir vicdan muhasebesi olarak görür. Ona göre, gerçek bir vicdan muhasebesi hayata iyinin ve doğrunun hâkim kılınmasıdır. Dini inanca değer katan aktif vicdandır. Vicdanı ve insafı devre dışı bırakan bir din, ona göre, din vasfını taşımaya lâyık değildir. Dolayısıyla, kişi ile vicdanı, kişi ile Tanrı'sı arasına giren ve dinin gerçek güzelliklerinin ortaya çıkmasını engelleyen Kilise'ye ve rahiplere, tabir caizse, öfkeli. Hatta bu öfke

¹⁴ L. N. Tolstoy, *Günlükler*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Dergah Yayınları, 2020), 439.

¹⁵ Tolstoy, *Din Nedir?*, 76.

¹⁶ L. N. Tolstoy, *Anna Karenina*, çev. Ayşe HacıHasanoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011), 987.

zaman zaman koyu bir nefret olarak da tezahür eder. Bu bakımdan dinin, Kilise'nin ve rahiplerin katı, hoşgörüsüz ve kasvetli inisiyatiflerine terk edilemeyecek kadar değerli ve önemli olduğunu düşünür. İhtirasların ve dünyevi tatminlerin peşinden koştuğuna inandığı din adamları, ona göre, uydurdukları dogma ve ritüellerle kendilerine bir meşruiyet alanı açmışlar ve bunun üzerinden halkı korkutarak onlar üzerinde bir baskı ve tahakküm kurmuşlardır. Din ve Tanrı fikrine fevkalâde sıcak ve yakın duran Tolstoy için bunları reddetmek pek de zor değildir. Nitekim romanlarında bu net tavrını roman kahramanlarının ağzından sergilemekte bir beis görmez. O, soylu ve aristokrat sınıfı din karşısında imtiyazlı hale getiren, kendi çıkar ve istekleri uğruna insanların duygularını satın alan kiliseye karşı mesafelidir. İnsanların dini duygularını adeta bir sünger gibi emen bu kurumun kendisinedir nefreti. Korku ile yürekleri kavramayan, aksine sevgi ve merhametle kullarını sarıp sarmalayan bir Tanrı algısını ve vurgusunu sıklıkla işler. Aktif ve hayatın içinde bir Tanrı tasavvurunu adeta beyinlere nakşeder. Yaratıp köşesine çekilen bir Tanrı onun Tanrı'sı değildir. Yaşama amaç ve anlam katan, ruhları okşayan ve doyuran bir Tanrı, ona göre, her an ve her yerde olmalıdır. "İtirafırlarım" adlı eserinde bu duygularını şöyle dillendirir:

"Sadece Tanrı'ya inandığım anlarda yaşadığımı hatırladım... Yaşamak için Tanrı'nın varlığının farkında olmaya ihtiyaç duyuyordum. O'nu unutmaya ya da inkâr etmeye göreyim ölüyordum. Tanrı'nın varlığına olan inancımı yitirdiğimde yaşamıyorum. Sadece O'nu hissettiğimde veya bulmaya çalıştığımında yaşıyorum. Daha ne arıyorsun diye haykırdı içimdeki bir ses. Bu "O". "O, Sonsuz yaşanılmayandır. Yaşamak ve Tanrı'yı bilmek aynı şeylerdir. Tanrı varoluştur. Tanrı'yı arayarak yaşadın mı, bir kez Tanrısız yaşayamazsın. Ve her zamankinden daha güçlü bir şekilde içimdeki ve etrafımdaki her şey aydınlandı. Ve bu ışık beni bir daha terk etmedi."¹⁷

Sonuçta, o, Tanrı'yı bulmayı değil, aramayı bir hayat ilkesi ve ideali edinen biridir. Ömrünü buna adamıştır demek onu belki de en iyi ta-

¹⁷ L. N. Tolstoy, *İtiraf*, çev. Ayşe HacıHasanoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2022), 38.

nımlayan ifade olacaktır. Hayat boyu Tanrı'yı arar ve bu temayı romanlarında çok bariz bir biçimde okuyucusuna hissettirir. Ruhundaki fırtınaları dindirecek, yaşamına anlam katacak, ona güç ve takat bahşedecek bir Tanrı'yı arar hayatı boyunca. Onun temel felsefesi, bu idealin gerçekleşmesini de temin edecek bir düsturu takip eder: Tanrı, ruhun derinliklerindedir; Ona kavuşmak dürüstçe yaşamak ve yolunu takip etmekle mümkündür.

2.2. İyilik- Kötülük Algısı

Tolstoy'u diğer pek çok yazardan ayırıp devleştiren en güçlü şey 'iyilik' fikridir dersek yanlış söylemiş olmayız. Ona göre iyilik, vicdanın ahlaki ve dini öğretilerle bütünleştiği her şeydir, her yerdedir. İyilikten daha güçlü bir şeyin bulunmadığına inanan Tolstoy, iyilik sayesinde insanın kendi ruhunun güzelliklerini fark edeceğini ve huzura kavuşacağını düşünür. İyilik ihtimali arttıkça, özgürce yaşama sevinci de artacaktır. Onun için, iyi ve kötü birbirinin zıddıdır; birinin varlığı diğerinin yokluğudur; birinin olduğu yerde diğerinin barınma imkânı yoktur. İyilik fikrini ahlaki ve vicdani eylemlere dayandırır ve insanın kurtuluşunu ancak bunlarla mümkün görür. Romanlarının kimi kahramanları iyidir ve iyiliğin hizmetkârıdır, kimi kahramanları da kötüdür ve kötülüğün kölesidir. İyiler ve kötüler için hüküm bellidir; iyinin kötüye, kötünün iyiye dönüşmesi söz konusu olamaz. Her bir roman kahramanının işlediği iyilik ve kötülük, ahlaki ilkelerden bağımsız değildir.

"Anna Karenina"nın baş kahramanı Anna'nın hikâyesi, kendisinin iyiden kötüye evrilen hayat hikâyesinin tıpatıp aynı gibidir. Yüksek sosyetenin kötü adamı Vronskiy, vicdanı alınmış biri olarak temayüz eder. Duygusuz, bencil, empatiden uzak bir kişiliktir; deyim yerindeyse, Anna'nın gönüllü aşkı olsa da baş belasıdır. Bu ikili arasındaki yasak aşk, onları fırtınada dümeni kırılan bir gemi misali bir oraya bir buraya savurur. Kaptanı, dümeni, rotası olmayan bir aşk gemisinin bu iki aşığı, birbirlerinin kaderi olurlar. Kötülüğün hangi limanına çıkacakları belli olmayan bu tutkulu aşıklar, Tolstoy'un Anna Karenina'sında bile bile lades dedikleri bir kötülük denizinde emin kıyılarına bir türlü yavaşamazlar. İhtirasların tutuşması Anna'nın hayatının trenin altına kendisini atmasıyla son bulur. Tolstoy, bu romanında kötülüğün derin dehlizlerinin insanı nerelere sürükleyebileceğini göstermek ister. Bu romanı çok

tepki alır, romanın acı sonundan dehşete kapılanlar ona “Demir Ruhlu” adam sıfatını eklerler. O bundan rahatsız olmaz, amacı başkadır. “İyiliği kötülükle değiş tokuş etmek, doğanın ruhuna aykırıdır,”¹⁸ ilkesini çarpıcı bir biçimde ruhlara işlemek istemiştir. Ona göre, tek bir hata bile felâkete duçar olmak için yeterlidir. Aslında Anna iyidir ama kötünün elinde imha olmuştur. Bir başka deyişle, iyi, kendini bilerek bilmeyerek kötünün eline terk ettiğinde kendini de yok etmiş olur. Tolstoy’un defterinde iyi ve kötü arasındaki çizgi, hiçbir şeyle silinemeyecek kadar kalındır.

“Diriliş” romanındaki Nehlödov ve Katyuşa, haksızlığa uğrayan bir kadını ve vicdan sancılı giderek artan bir adamı canlandırır. Nehlödov, kendi kötü yanının ve kötülüklerinin farkında biri olarak, ruhunu tabakalaşmış kirlerden arındırma peşindedir. İyinin temsilcisi olan ve fakat haksızlığa maruz kalan bayan Katyuşa hak ettiğine inandığı saadeti romanın sonunda yakalayacaktır. Tolstoy’a göre, iyi, haksızlığa uğrasa bile iyinin yanında olduğu, iyilikten şaşmadığında mutluluğu bir gün mutlaka elde edecektir. Kendisini terk ettiğini sandığı Tanrı’sı yanı başında bitiverecek ve elinden tutarak onu ferahlatacaktır.

“Sanat Nedir” adlı eserinde Tolstoy, bu hükmü teyit sadedinde şunu söyler:

“İyilik Tanrıdır. Yaşamımızın ezeli, yüce hedefidir. Biz iyiliği nasıl anlarsak anlayalım, yaşamamız iyiliği yani Tanrı’ya yönelimden başka bir şey değildir. İyilik Tanrıdır ve bu sebeptir ki iyilik dışında insan için olası bir hedefi yoktur.”¹⁹

Savaşların, ihtirasların, ideolojilerin ve kavgaların yıprattığı toplumsal iyilik ve ahlakilik yeniden ayağa kalkmalıdır ona göre. Bu amaçla “Savaş ve Barış” romanını yazar. Bu eserinde iyinin ve kötünün ezeli kavgası vardır. Dönemin aristokrat sınıfı ve yüksek sosyetesine adeta vicdani bir çağrı, ezilen, hakkı gasp edilenler için bir muştudur eseri. İyiliğin daima kötülükten daha büyük, onu imha edecek kadar güçlü

¹⁸ L. N. Tolstoy, *Kreutzer Sonat* çev. Ayşe HacıHasanoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013), 63.

¹⁹ L. N. Tolstoy, *Sanat Nedir?*, çev. Mazlum Beyhan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016), 265.

olduğuna dair sarsılmaz bir inanç taşır. Romanlarına seçtiği karakterle 'iyi' tercih edildiğinde nelerin başarılabilirliğini gösterir. Vicdanın sesi, iyinin sesidir; vicdanın çağrısı, iyinin patikasıdır. Vicdan varsa ahlak vardır, vicdan varsa merhamet vardır. Vicdan yoksa bunlar da firar etmişlerdir. Ahlaklı eylemle vicdanlı eylem eş anlamlıdır onun romanlarında. Toplumsal ilişkilere kök salan kötülüklerle savaş, nihayetinde zaferi mutlaka elde edecektir. İyi ödülünü alırken, kötü cezasını, onun tabiriyle, belasını bulacaktır. "Kroutzer Sonat" adlı romanında Pozdnişev, kötülüğün tiryakisi olan bir insanın, vicdanının çılgınlıklarına kulak verecek yaptıklarından nasıl pişman olduğunu gösterir okuyucuya. Kötülükle depreşen şiddet ve kıskançlığın, vicdan muhasebesiyle birlikte yerini merhamet ve sevgiye nasıl bıraktığını anlatır. Tolstoy, kendi roman kahramanının ağzından açıklar nihai kanaatini:

"Kötülüğün karanlığı ruhumu ve davranışlarımı esir almıştı. Kendime özgürlük tanırken, sevdiğim kadının özgürlüğünü elinden alarak karanlığa hapsetmişim onu."²⁰

Tolstoy için ahlaki ve vicdani şeyler birer idealdir, emir değil! İdeal ise ancak düşünce ve zihnin ulaşabildiği iyi şeylerle şekillenir ve devleşir. Ona göre, "iyiliğin bir nedeni ve sonunda bir ödülü varsa o iyilik değildir."²¹ O, "İyi kimselerin izzeti, başka insanların ağzında değil, kendi vicdanlarındadır."²² derken, iyiliğin vicdanımızla yüceldiğini haber verir. Kendi Hıristiyan halkını, belki de bu sebeple, Kilise'nin sözlerini değil kendi içlerindeki imanın sesini dinlemeye çağırır. Barbar, zalim ve vahşi toplumların vicdani empatiden yoksun, ahlâki değerlerden uzak olacaklarını söyler.

Ona göre, "kötü"ler, açgözlülüğün, hırsın, tatminsizliğin, zenginliğin ve şehvetin "şeytani" dürtülerine boyun eğmiş zavallılardır. Bu yargısını "Ateşi Kıvılcımken Söndürmeli" adlı hikâyesinde şöyle dillendirir:

²⁰ Tolstoy, *Kreutzer Sonat*, 33.

²¹ Lev Çestov, *Nietzsche ve Tolstoy'da İyilik Fikri*, çev. Işık Ergüden, (İstanbul: Versus Yayınları, 2007), 149.

²² L.N.Tolstoy, *İlkGençlik*, çev. Ayşe HacıHasanoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013), 120.

“Kötü söz söyleyene kötü sözle karşılık vermemek lazım; hani köpekler boğuşurken, birbirini ısırıkça daha çok kızar ya, işte öyle. Kötülük tek taraflı olmaz, sana karşı bir kimse suç işlerse onu bağışla hem zarar görmemiş olursun hem de huzur ve rahat içinde yaşarsın.”²³

Bir başka hikayesi “Üç Soruda” özetler iyilik fikrini:

“Tek önemli vakit vardır, içinde bulunduğumuz an. O an en önemli vakittir. Çünkü sadece o zaman elimizden bir şey gelebilir. En önemli kişi, kiminle berabersiniz o’dur. Zira hiç kimse bir başkasıyla bir daha görüşüp görüşmeyeceğini bilemez ve en önemli iş iyilik yapmaktır. Çünkü insanın bu dünyaya gönderilmesinin tek sebebi budur.”²⁴

Özetlemek gerekirse, iyilik-kötülük fikri, onun roman karakterleri üzerinden tedavüle soktuğu, mürekkebe döktüğü izlerde ve çıkarımlarda en güzel anlatımlarını bulur. Bütün eserleri sevgi, iyilik ve ahlak temeli üzerine kurgulanmıştır. Hayatı boyunca insanlığı iyiye ve sevgiye yönlendirmeyi kendisine bir görev bilmiştir. Eserleri bu mesajla doludur.

Sonuç

Tolstoy’un ömrünü geçirdiği 19. Yüzyıl, onun çok sevdiği Rusya’sı için sosyal, kültürel ve siyasi bakımdan oldukça hareketli bir yüzyıldır. Eserleri bu dönemin bütün özelliklerini tüm sadeliği ile yansıtır. Romanlarında ne eksik ne fazla vardır. Devasa genişlikteki büyüleyici topraklar, iyinin ve kötünün birbirine göre sürekli pozisyon aldığı zengin bir çeşni sunar. İyiliğin ve kötülüğün her türlü vardır. Bu bakir coğrafyanın bağrında yetişmiş bir entelektüel, düşünür ve yazar olarak Tolstoy, can alıcı tasvirleri, gerçeğin tıpkısı karakterleri ile adeta tüm insanlığa iyilik ve kötülük arasındaki amansız mücadelenin hareketli ve heyecanlı enstantanelerini sunar. Dünya edebiyatında hak ettiği mevkiyi asla inkâr etmeyen bir tarzla okuyucusunu büyüler. Tanrı’yı unutmaz eserlerinde, ona hep müstesna bir yer verir. Tanrı’sı kalbindedir; vicda-

²³ L. N. Tolstoy, *Ateşi Kıvılcımken Söndürmeli*, çev. Samet Cebeci (İstanbul: 3 Adam Yayınları, 2015), 99.

²⁴ L. N. Tolstoy, *İnsan Ne İle Yaşar?*, çev. Gökçe Müderrisoğlu Aktaş (İstanbul: İndigo Yayınları, 2017), 93.

nının sesi Tanrı'sının sesidir. İnançlı roman kahramanlarıyla halkına imanlı ve ahlaklı bir birey olmanın en temiz, en billur davranış modellerini sunar. “Diriliş”teki Nehlüdov bu numune modelin en aşikâr kişisi olarak öne çıkar. Bir kötünün iyiye nasıl dönüştüğünün hikâyesi yankısını onda bulur.

Tolstoy, kendi döneminin derin yaralarını ve sancılarını asla görmezlikten gelmez. Bunları teşhis eder ve kahramanlarının ağzından reçeteler sunar. Romanlarında yarattığı karakterlerle birlikte arşınlar Rusya'sının Petersburg sokaklarını. Tolstoy; kimi zaman soylu bir yargıç (İvan İlyiç), kimi zaman bir tövbe-kâr (Nehlüdov), kimi zaman duygularına mağlup bir aşık (Anna Karenina); kimi zaman bir Rus milliyetçisi (Rastopçin Andrey), kimi zaman çivisi çıkmış düzeni sorgulayan keskin bir eleştirmen (Pozdniçev), kimi zaman Tanrı'sını arayan bir keşiş (Sergei Baba) olarak dolaşır. Kılıktan kılığa girer. İnsanın her türlü haline seslenebilen ve kulak verebilen bir yazar olan Tolstoy, geçmişi tanımak ve anlamak, geleceğe dersler çıkarmak için adeta biçilmiş bir kaftandır. Onun roman karakterlerine söylediği veciz sözler derin anlamlar yük-lüdür. Bu anlamları keşfetmek, romanlarını yüksek bir yoğunlaşma ile okumayı zorunlu kılar. Söze onunla nihayet verelim:

“Tek bilebileceğimiz hiçbir şey bilmediğimizdir. Ve insan bilgeliğinin en üst noktası da budur.”²⁵

²⁵ Tolstoy, *İtiraf*, 43.

Kaynakça

Barnes, Ian. *Rusya Huzursuz İmparatorluk*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 1. Basım, 2022.

Çestov, Lev. *Nietzsche ve Tolstoy'da İyilik Fikri*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Versus Yayınları, 2007.

Tolstoy, L.N. *Savaş ve Barış*, çev. Tansu Akgün İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XII. Basım, 2021

Tolstoy, L.N. *Diriliş*, çev. Ayşe HacıHasanoğlu İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, Basım, XIX, 2022.

Tolstoy, L.N. *Din Nedir?*, çev. Murat Çiftkaya, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 9. Basım, 2016.

Tolstoy, L.N. *İvan İlyiç'in Ölümü*, çev. Mazlum Beyhan İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, XV. Basım, 2020.

Tolstoy, L.N. *Günlükler*. çev. İbrahim Kapaklıkaya İstanbul: Der-gah Yayınları, I. Basım, 2020.

Tolstoy, L.N. *Anna Karenina*. çev. Ayşe HacıHasanoğlu İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, XXIII. Basım, 2022.

Tolstoy, L.N. *İtiraf*. çev. Ayşe HacıHasanoğlu İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, IV. Basım, 2022.

Tolstoy, L.N. *Kreutzer Sonat*. çev. Ayşe HacıHasanoğlu İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, XII. Basım, 2022

Tolstoy, L.N. *Sanat Nedir?*. çev. Mazlum Beyhan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, XII. Basım, 2022.

Tolstoy, L.N. *İlk Gençlik*, çev. Ayşe HacıHasanoğlu İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, IX. Basım, 2022

Tolstoy, L.N. *Ateşi Kıvılcımken Söndürmeli*. çev. Samet Cebeci İstanbul: 3 Adam Yayınları, III. Basım, 2015.

Tolstoy, L.N. *İnsan Ne İle Yaşar?*. çev. Gökçe Müderrisoğlu Aktaş. İstanbul: İndigo Yayınları, XX. Basım, 2017.

Topsakal, İlyas. *Rusya Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, I. Basım, 2022.

Zweig, Stefan. *Kendi Hayatını Yazan Üç Yazar*, çev. Zehra Kurttekin İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2. Basım, 2021.